① पेज = 12 विषय = पूजा
20×13×0.2 c.m.

विश्वकर्मणोस्वहा ४३ पुनस्त्वा पुनस्त्वादित्-
यारुद्रावत्तव ... ...
शिवसङ्कल्पमस्तु येन येन कर्माणाय

Note- पेज पूरी तरह फटे हुए है।

② ब्रह्माण्ड पुराण
पेज = 6 (1.3, 97-101)
28×13×0.2 c.m.

वास्तुविधिके अणावृत्तादि कर्माणी तयातीर्थलानं
... ...

तमतिक्रम्यतु यदार विगछिद कदाचना आबोमलि

Note पेज पूरी तरह फटे हुए है।

③ विषय - दर्शन पेज = 8
30×13×0.2 c.m.

क्रम प्राप्त सूक्ष्मशरीरं तदुपाधिकजीवं चव्युत्पाद

तत्प्रतीकार: क्रिपतांके मिर्गमनन्तत्राह्म-

-ति क्रियते त्वैबामीति

Note→ पेज पूरी तरह फटे हुए है।

विश्वकर्मणे स्वाहा ४३ पुनस्त्वा पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिंधतां पु
नर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः घृतेन त्वन्तन्वं वर्धयस्व सत्याः सन्तु यज्ञमा
नस्य कामाः ४४ अपेत अपेतवीत विच सर्पतातो येत्र स्थ पुराणा ये च
नूतनाः अदाद्यमोवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै ४५
संज्ञानमसि संज्ञानमसि कामधरणं मयि ते कामधरणं भूयात् अग्ने
र्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि चितस्थ परिचित ऊर्द्ध्वचितः श्रयध्वम् ४६ अयं
सः अयं सो अग्निर्यस्मिन्त्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशा
नः सहस्रियं वाजमत्यन्न सप्तिं ससवान्त्सं स्तूयसे जातवेदः ४७
अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वायजत्र येनान्तरिक्षमु
र्वाततन्थ त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः ४८ अग्ने दिवः अग्ने दिवो

अग्नी मक्षा जिगात्सुक्रादेवी २ ऊ चिंष्ठ पिष्प्याये याते चने परस्तात्स्वधस्म
यास्त्रावस्या कुपतिष्ठन्त आपः ५१ कुशीघ्या सोः अग्न यः प्रावतो भिः सजो
षसः स्रुवन्तो यज्ञमद्रुहोन मीवा ऽद्रुषो महीः ५० इदमग्ने सुध्नमग्ने पु
रुरथं सधं सनंतोः शश्वत्तमं हवमानाय साधु स्यान्नः सूनुस्तन
यो विजावा अग्ने सातैस्सुमतिर्भूत्वस्मे ५१ अयन्ते याति ऊत्रियो यतो जा
तो अरोचथाः तज्जानन्नग्न आरोहाथा नो वर्धया रयिम् ५२ चिर
स्तिनया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद परिचिद सितया देवतयाङ्गिरस्व
द्ध्रुवासीद ५३ लोकं पृण लोकं पृणा छिद्रं पृणायो सीद ध्रुवा त्वम् इ
न्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन्योनावसीषदन् ५४ ता अस्य सूददोहसः सो
मं श्रीणन्ति पृश्नयः जन्मन्देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः ५५ इन्द्र

हविषो येन वरिष्ठो य एना नूनमनु मदंति विप्राः पिबेंद्र सोमं सगणो मरु
द्भिः १३ जनिष्ठा उग्रः जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मंद्र ओजिष्ठो
बहुलाभिमानः अवर्धन्निंद्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं दधनद्धनि
ष्ठा १४ आ तू आ तू न इंद्र वृत्रहन्नस्माकमर्द्धमा गहि महान्महीभि
रूतिभिः १५ त्वमिंद्र त्वमिंद्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः अशस्ति
हा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुष्यतः १६ अनु ते अनु ते शुष्मं तु
रयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा विश्वास्ते स्पृधः श्नथयन्त मन्यवे
वृत्रं यदिंद्र तूर्वसि १७ यज्ञः यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो
भवत मृडयन्तः आ वोर्वाची सुमतिर्ववृत्यादंहोश्चिद्या वरिवो वि
त्तरासत् १८ अदब्धेभिः सवितः अदब्धेभिः सवितः पायुभिष्ट्वं शि
[illegible]द्य परि पाहि नो गयम् हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मा

१३स्त्र यशाथंसईशान ७० प्रवीरया शुचयो ददिरे वामध्वर्युभिर्मधुम
न्तः सुतासः वह वायो नियुतो याह्यच्छा पिबा सुतस्यान्धसो मदाय ७१ गा
व उपावतावतम्मही यज्ञस्य रप्सुदा ॥ उभा कर्णा हिरण्यया ७१ काव्ययो
राजानेषु क्रत्वा दक्षस्य दुरोणे रिशादसा सधस्थ आ ७२ दैव्यावध्वर्यू
दैव्यावध्वर्यू आगतं रथेन सूर्यत्वचा मध्वा यज्ञं समञ्जाथे तम्प्र
त्नथायं वेनः ७३ तिरश्चीनो विततः तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषा
मधः स्विदासी३दुपरि स्विदासी३त् रेतोधा आसन्महिमान आसन्त्स्वधा
अवस्तात्प्रयतिः परस्तात् ७४ आ रोदसी अपृणदा स्वर्महज्जातं या
देनमपसो अधारयन् सो अध्वराय परि णीयते कविरत्यो न वाजसातये च
नोहितः ७५ उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्दाना चि
दा गिरा आङ्गूषैराविवासतः ७६ उप नः उप नः सूनवो गिरः शृण्व

वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्त्ता आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षीत्या
ह ३५ भग प्रणेतर्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदवा ददन्नः भग प्र
णो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ३६ उतेदानीम उतेदानींभ
गवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नां उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य वयं देवाना
ᳪ सुमतौ स्याम ३७ भग एव भगवाँ २ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम त
न्त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स नो भग पुरएता भवेह ३८ समध्व
रायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय अर्वाचीनं वसुविदं भगन्नो रथ
मिवाश्वा वाजिन आवहन्तु ३९ अश्वावतीर्गोमती अश्वावतीर्गोमतीर्न
न्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्रा घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पा
त स्वस्तिभिः सदा नः ४० पूषन्तव व्रते वयं न रिष्येम कदाचन स्तोता
रस्त इह स्मसि ४१ पथस्पथः परिपतिम पथस्पथः परिपतिं वचस्या का
मेन कृतो अभ्यानडर्कम स नो रासच्छुरुधश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधा

...णी ५२ त्रीणिपदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः अतो धर्माणि धारयन् ५३
...द्वांसः नहि स्पशो विपणयो जागृवांसः समिन्धते विष्णोर्यत्परमं पदं
५५ घृतवतीभुवनानाम् घृतवतीभुवनानामभिश्रियोर्वी पृथ्वी मधुदुघे
सुपेशसा द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा ५५
येनः येनः सपत्ना अपते भवन्तु इन्द्राग्निभ्याम् अव बाधामहे तान् वसवो रु
द्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तारम् अधिराजमक्रन् ५६ आनासत्या आनो
सत्या त्रिभिरेकादशैरिह देवेभिर्यातं मधुपेयमश्विना प्रायुस्तारिष्टं
नीरपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा ५७ एष वः एष व
स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्यस्य मान्यस्य कारोः एषा यासीष्ट तन्वे वयां
विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ५८ सहस्तोमाः सहछन्दसः सहस्तोमाः स
हछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य
धीरा अन्वालेभिरे रथ्यो न रश्मीन् ५९ आयुष्यं वर्चस्यम् आयुष्यं वर्चे

विश्वा इंद्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसङ्गिरः रथीतमᳪं रथीना:
नᳪं सत्पतिं पतिम् ५६ समितम् समितᳪं संकल्पेथाᳪं संप्रियौरो
चिष्णू सुमनस्यमानौ इषमूर्जमभिसंवसानौ ५७ सम्वाम् सम्वाम
नाᳪंसि सं व्रता समु चित्तान्याकरम् अग्ने: पुरीष्याधिपा भव त्वन्न इ
षमूर्जं यजमानाय धेहि ५८ अग्ने त्वं पुरीष्यो रयिमान्पुष्टिमान् २ असि
शिवा: कृत्वा दिश: सर्वा: स्वं योनिमिहासद: ५९ भवतन्न: समनसौ सचेत
सावरेपसौ मा यज्ञᳪं हिᳪंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवत
मद्य न: ६० मातेव पुत्रं मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निᳪं स्वे योनाव
भारुखा तां विश्वैर्देवैर्ऋतुभि: संविदान: प्रजापतिर्विश्वकर्मा विमुञ्च
तु ६१ असुन्वन्तमयजमानम् असुन्वन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामा

न्विद्दिनस्करस्य श्रुन्नासस्मादिकृत्सानइत्मानमोदे विनिर्ऋतेनम्मम
स्तु ९२ नमःस्तुते नमःस्तुते निर्ऋते तिग्मतेजो यस्मये विचृताबन्ध
मेतम् यमेमत्वं यम्मासन्विदानो नमेनाके अधिरोहयेनम् ९३ य
स्यास्ते घोरआसन्जुहोम्येषांवधानामवसर्जनाय यांत्वाजनो भूमे
रितिप्रमन्दते निर्ऋतिं त्वाहं परिवेदविश्वतः ९४ यत्तेदेवी निर्ऋति
रावबन्धदामग्रीवास्वविचृत्यम् तत्ते विष्याम्यायुषेनमध्यादथै
तंपितुमद्धि प्रसूतः नमोभूत्यै येदञ्चकार ९५ निवेशनः सङ्गमनः
निवेशनसङ्गमनो वसूनां विश्वारूपाभिचष्टे शचीभिः देवइवस
वितासत्यधर्मेन्द्रो नतस्थौ समरेपथीनाम् ९६ सीरायुञ्जंति सीरा
युञ्जन्ति कवयोयुगाविनन्वते पृथक् धीरादेवेषुसुम्नया ९७ [illegible]

दृशे ॥ तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य विश्वमाभासि रोचनं
तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं संजभार यदेदयुक्त हरि
तः सधस्थाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ३ तन्मित्रस्य तन्मित्रस्य वरु
णस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्योरुपस्थे अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः कृ
ष्णमन्यद्धरितः संभरन्ति ३८ बण्महा असि बळ्महा २५ असि सूर्य बडा
दित्य महा २५ महस्ते सतो महिमा पनस्यतेऽद्धा देव महा २ बट्सूर्य
व सूर्य व सूर्य श्रवसा महा २ असि सत्रा देव महा २ असि मह्ना देवानामसु
र्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम् ४ आयन्त इव सूर्यम् आयन्त इव सू
र्यं विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधि
म ५१ अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृतान्निरवद्यात् तन्नो
मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ५२ आकृष्णेन आ

१५२

10

कृष्णेनरजसावर्त्तमानोनिवेशयन्नमृतंमर्त्यंचहिरण्ययेनसवितारथेनादे
वोयातिभुवनानिपश्यन् ४३ प्रवावृजे प्रवावृजेसुप्रयाबर्हिरेषामाविश्प
तीवबीरिटःइयातेविशामक्तोरुषसःपूर्वहूतौवायुःपूषास्वस्तयेनियु
त्वान् ४४ इंद्रवायूबृहस्पतिम् इंद्रवायूबृहस्पतिंमित्राग्निंपूषणंभग
मादित्यान्मारुतंगणम् ४५ वरुणःप्राविता वरुणःप्राविताभुवन्मि
त्रोविश्वाभिरूतिभिःकरतान्नःसुराधसः ४६ आधिनः आधिनइंद्रै
षांविष्णोसजात्यानाम् इतामरुतोअश्विनातंप्रत्नथायंवेनोयेदेवा
सःआनइडाभिर्विश्वेभिःसोमस्यमेधामासप्तर्षयणीपुनः ४७ अग्नइंद्र
वरुणमित्रदेवाःशर्द्धःप्रयंतमारुतोतविष्णोउभानासत्यारुद्रोअध
ग्नाःपूषाभगःसरस्वतीजुषंत ४८ इंद्राग्नीमित्रावरुणाइंद्राग्नीमि
त्रावरुणादितिंस्वःपृथिवींद्यांमरुतःपर्वतांअपःहुवेवि[illegible]

यदद्यसूरउदितेनागामित्रोअर्यमासुवातिसविताभगः २० आसुतेसिञ्चतश्रि
यंरोदस्योरभिश्रियम्रसादधीतवृषभन्तम्प्रत्नथायंवेनः २१ आति
ष्ठन्तंपरिविश्वेअभूषञ्छ्रियोवसानश्चरतिस्वरोचिः महत्तद्वृष्णोअसुरस्य
नामाविश्वरूपोअमृतानितस्थौ २२ प्रवोमहेमन्दमानायान्धसोर्चाविश्वान
रायविश्वाभुवे इन्द्रस्ययस्यसुमखंसहोमहिश्रवोनृम्णंचरोदसीसप
र्यतः २३ बृहन्निदिध्मएषांभूरिशस्तंपृथुःस्वरुः येषामिन्द्रोयुवासखा २४
इन्द्रेहिमत्स्यन्धसोविश्वेभिःसोमपर्वभिः महाँअभिष्टिरोजसा २५ इन्द्रोवृ
त्रमवृणोच्छर्धनीतिःप्रमायिनाममिनाद्वर्पणीतिः अहन्व्यंसमुश
धग्वनेष्वाविर्धेनाअकृणोद्राम्याणाम् २६ कुतस्त्वमिन्द्रमाहिनःसन्नेको
यासिसत्पतेकिन्तइत्थासम्पृच्छसेसमराणःशुभानैर्वोचेस्तन्नोहरि
वोयत्तेअस्मे महाँ२ इन्द्रायवोजसा कदाचनस्तरीरसि कदाचनप्रयुच्छ

।२७ अग्निर्न इन्द्राय वः पवन्ताभि यज्ञं सोममन्तानि तन्सान स्तन्तस्व
सो पुरुप्रत्नान्महीं शुं सह स्वधाप्रानृहनीन्द्र उत्तान् २८ इमां ते धियं प्र भरे
महो महीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिमिन्द्रं देवा
सः शवसामदन्ननु २९ विभ्राड्बृहत्पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविह्रुतम्
वातजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पिपर्ति बहुधा विराजति
उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः दृशे विश्वाय सूर्यं ३० येना पावक ये
ना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ ३१ अनु त्वं वरुण पश्यसि ३२ दैव्यावध्वर्यू
आ गतं रथेन सूर्यत्वचा मध्वा यज्ञं समञ्जाथे तं प्रत्नथायं वेनश्चि
त्रं देवानाम् ३३ अग्निः अग्निः इडाभि विदथेषु शस्ति विश्वानरः सविता
देव एतु अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा ३४
यदद्य कच्च वृत्रहन्नुदगा अभि सूर्य सर्वं तदिन्द्र ते वशे ३५ तरणिर्विश्व

५८

13

पत्नीभ्योनेवपुत्रैर्विभृतास्त्वेननत् ३५ अप्स्वग्ने अप्स्वग्ने सधिष्टवसौषधी
रनुरुध्यसेगर्भेसञ्जायसेपुनः ३६ गर्भो असि गर्भो अस्योषधीनाङ्गर्भो
वनस्पतीनां गर्भोविश्वस्यभूतस्याग्नेगर्भो अपामसि ३७ प्रसद्यभस्म
नायोनिमपश्चपृथिवीमग्नेसंसृज्यमातृभिष्ट्वंज्योतिष्मान्पुनरास
दः ३८ पुनरासद्यसदनमपश्चपृथिवीमग्नेशेषेमातुर्यथोपस्थेन्तर
स्यां शिवतमः ३९ पुनरूर्जानिवर्त्तस्वपुनरग्नइषायुषा पुनर्नःपा
ह्यंहसः ४० सहरय्या सहरय्यानिवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारयाविश्वप्
स्न्याविश्वतस्परि ४१ बोधामेअस्यवचसोयविष्ठमंहिष्ठस्यप्रभृतस्य
स्वधावः पीयतित्वोअनुत्वोगृणातिवन्दारुष्टेतन्वंवन्देअग्ने ४२ सबो
[illegible]बोधिसू[illegible]मघवावसुपतेवसुदावन् युयोध्यस्मद्द्वेषांसि

१४

...व द्यावापृथिवीऊरुवेसदेवाधत्तरयिमस्मेसुवीरम् ३० समिधाग्निम्
समिधाग्निंदुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् आस्मिन्हव्याजुहोतनः
उदुत्वाविश्वेदेवाः अग्नेभरन्तुचित्तिभिः सनोभवशिवस्त्वंसु
प्रतीकोविभावसुः ३१ प्रेत प्रेदग्नेज्योतिष्मान्याहिशिवेभिरर्चिभि
ष्ट्वम् बृहद्भिर्भानुभिर्भासन्माहिंसीस्तन्वाप्रजाः ३२ अक्रन्दद
ग्निस्तनयन्निवद्यौः क्षामारेरिहद्वीरुधः समञ्जन् सद्योजज्ञानोवि
हीमिद्धोः अख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ३३ प्रप्रायम् प्रप्रायमग्नि
र्भरतस्यशृण्वेविपत्सूर्योनरोचतेबृहद्भाः अभियःपूरुंपृतनासुतस्थौ
दीदायदैव्योअतिथिःशिवोनः ३४ आपोदेवीः आपोदेवीःप्रतिगृ
ह्णीतभस्मैतत्स्योनेकृणुध्वंसुरभाउलोके तस्मैनमन्तांजनयःसु

१७

उत्तरं देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् २४ एधोसि एधिषीमहि समि
दसि तेजोसि तेजो मयि धेहि २५ यावती द्यावापृथिवी यावच्च सप्त सिंधवो वि
तस्थिरे तावंतमिन्द्र ते ग्रहमूर्जा गृह्णाम्यक्षितं मयि गृह्णाम्यक्षितम् २६
मयित् मयित्यदिन्द्रियं बृहन्मयि दक्षो मयि क्रतुः धर्मस्त्रिशुग्विराजति
वि[illegible]राजा ज्योतिषा सह ब्रह्मणा तेजसा सह २७ पयसो रेतः आ
[illegible] स्य दोहमशीमह्युत्तरामुत्तरां समाम् त्विषः संवृक् क्रत्वे दक्षस्य ते
सुषुम्णस्य ते सुषुम्णाग्निहुतः इंद्रपीतस्य प्रजापतिभक्षितस्य मधुम
तमुपहूतस्य भक्षयामि २८ इत्यष्टात्रिंशोध्यायः ३८ स्वाहा प्राणेभ्यः
स्वाहा प्राणेभ्यः साधिपतिकेभ्यः पृथिव्यै स्वाहाग्नये स्वाहान्तरिक्षाय
स्वाहा वायवे स्वाहा दिवि स्वाहा सूर्याय स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहा चंद्राय स्वाहा
[illegible]भ्यः स्वाहा वरुणाय स्वाहा नाभ्यै स्वाहा पूताय स्वाहा २ वाचे स्वाहा

15

१७

...प्यायतांनिष्ट्यायतांतस्यैतेस्वाहा। यातेघर्म्मान्तरिक्षेशुग्यात्रिष्टु
भ्याग्नीध्रेसातआप्यायतांनिष्ट्यायतांतस्यैतेस्वाहा। यातेघर्म्मपृथिव्याँ
शुग्याजगत्याँसदस्यासातआप्यायतांनिष्ट्यायतांतस्यैतेस्वाहा १८
क्षत्रस्यत्वा क्षत्रस्यत्वापरस्पायब्रह्मणस्तन्वंपाहि विशस्त्वाधर्म्म
णावयमनुक्रामामसुवितायनव्यसे १९ चतुःस्रक्तिर्नाभिः चतुःस्रक्ति
र्नाभिऋतस्यसप्रथाःसनोविश्वायुः सप्रथाःसनः सर्वायुःसप्रथाः
अपद्वेषोअपह्वरोन्यव्रतस्यसश्चिम २० घर्म्मैतत्ते घर्म्मैतत्तेपुरीषंतेन
वर्धस्वचाचप्यायस्ववर्धिषीमहिचवयमाचप्यासिषीमहि २१ अचिक्र
दद्वृषाहरिर्म्महान्मित्रोनदर्शतः संसूर्येणदिद्युतदुदधिर्निधिः २२
सुमित्रियानः सुमित्रियानआपओषधयःसन्तु दुर्म्मित्रियास्तस्मैसन्तु
योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः २३ उद्वयम् उद्वयंतमसस्परिस्वःपश्यन्त

५०

नुर्भोवनस्पगर्भःआरोहसीःअरुहत्वाज्ञायमानः वीडुंचिदद्रिमभिनत्प
रायञ्जनायदग्निमयजन्तपञ्च २३ उशिक्पावकोअरतिः
सुमेधामर्त्येष्वग्निरमृतोनिधायि इयर्त्तिधूममरुषंभरिभ्रदुच्छुक्रेण
शोचिषाद्यामिनक्षन् अग्निरमृतोअभवद्वयोभिर्यदेनंद्यौरजनय
त्सुरेताः २५ यस्तेअद्यकृणवद्भद्रशोचेऽपूपंदेवघृतवन्तमग्ने प्रतंन
यप्रतरंवस्योअच्छाभिसुम्नंदेवभक्तंयविष्ठ २६ आतंभजसौश्रव
सेष्वग्नउक्थउक्थआभजशस्यमाने प्रियःसूर्येप्रियोअग्नाभवात्यु
ज्जातेनभिनदुज्जनित्वैः २७ त्वामग्नेयजमानाअनुद्यून्विश्वावसुद
धिरेवार्याणि त्वयासहद्रविणमिच्छमानाव्रजंगोमन्तमुशिजोवि
२८ अस्ताव्यग्निर्नरांसुशेवोवैश्वानरऋषिभिःसोमगोपाः

५०

ततमनाधनं त्वे श्रिताः क्रत्वा इषः सर्वाः संयोनि महासर ः १७ दिवस्परि दिव
स्पर्ण गौ प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्द्वितीयम्परि जातवेदाः तृतीयमप्सु नृम
णाः अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः १८ विद्माते अग्ने त्रेधा त्रयाणि वि
द्माते धाम विभृता पुरुत्रा विद्माते नाम परमं गुहा यद्विद्मा तमुत्सं यतः
आजगंथ १९ समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईधे दि
वो अग्न ऊधन् तृतीये त्वा रजसि तस्थिवांसमपामुपस्थे महिषा
अवर्धन् २० अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः सम
ञ्जन् सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धः अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः २१
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपा वसुः
सूनुः सहसः अप्सु राजा विभात्यग्र उषसामिधानः २२ विश्वस्य के

18

न्तमन्तां स्वाहा २० स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी यच्छा नः शर्म
सप्रथाः अप नः शोशुचदघम् २१ अस्मात्त्वमधिजातोसि त्वदयं जायतां
पुनः असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा २२ पञ्चत्रिंशत्तमोध्यायः ३५ ऋचं वा
चं ऋचं वाचं प्रपद्ये मनो यजुः प्रपद्ये साम प्राणं प्रपद्ये चक्षुः श्रोत्रं प्रपद्ये वा

दृ. वेदाते

गोजः सहौजो मयि प्राणापानौ १ यन्मे छिद्रं चक्षुषो हृदयस्य मनसो वा
तितृणं बृहस्पतिर्मे तद्दधातु शन्नो भवतु भुवनस्य यस्पतिः २ भूर्भुवः
स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात ३ क
या नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा कया शचिष्ठया वृता ४ कस्त्वा
सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः दृढा चिदारुजे वसु ५ अभी षुणः
सखीनामविता जरितॄणां शतं भवास्यूतिभिः ६ कया त्वं कया त्वन्न
[illegible]भि प्रमंदसे वृषन कया स्तोतृभ्य आ भर ७ [illegible]विश्वस्य राज[illegible]

स

नाअस्तुद्विपदेशंचतुष्पदे ८ शन्नोमित्रः शंवरुणः शन्नोभवत्वर्य्यमा।
शन्नोइन्द्रोबृहस्पतिः शन्नोविष्णुरुरुक्रमः ९ शन्नोवातः शन्नोवातःपव
ताᳬंशन्नस्तपतुसूर्यः शन्नः कनिक्रदद्देवःपर्जन्योअभिवर्षतु १० अह
निशं अरुनिशंभवंतुनः शᳬंरात्रीः प्रतिधीयताम शन्नइन्द्राग्नीभव
तामवोभिः शन्नइन्द्रावरुणारातहव्याः शन्नइन्द्रापूषणावाजसातौ
शमिंद्रासोमासुविताय शंयोः ११ शन्नः शन्नोदेवीरभिष्टयआपोभवन्तु
पीतयेशंयोरभिस्रवंतुनः १२ स्योनापृथिवि स्योनापृथिविनोभवानृक्ष
रानिवेशनीयच्छानः शर्म्मसप्रथा १३ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऊर्जे
दधातन महेरणायचक्षसे १४ योवः शिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः उ
शतीरिवमातरः १५ तस्माअरंगमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ आपोजन
यथाचनः १६ द्यौशांतिः द्यौशांतिरंतरिक्षᳬंशांतिः पृथिवीशांतिरा

20

९१

पाहु मित्त्रा पूषिवेभिरघपविपाहि नो गयम् हिरण्यजिह्वः सविताय नवा
मेरत्वा माकिर्नो अघशंस ईशत ८५ इंद्रवायू सुतसंहृष्या इंद्र
वायू सुतसंदृषा सुहवेह हवामहे यथा नः सर्व इज्जनो नमीवः संगमे
सुमनाः असत ८६ ऋधगित्था ऋधगित्था समर्त्यः शशमे देवतात
ये योनूनं मित्रावरुणावभिष्टय आचक्रे हव्यदातये ८७ आयातं आ
यातमुपभूषतं मध्वः पिबतमश्विना दुग्धं पयो वृषणाजेन्या वसू मा नो
वर्धिषुमागतं ८८ प्रैतप्रैतु ब्रह्मणस्पतिः प्रदेव्येतु सूनृता अच्छा
वीरं नर्यं पंक्तिराधसं देवा यज्ञं नयंतु नः ८९ चंद्रमा अप्सु चंद्रमा अ
प्स्वंतरा सुपर्णो धावते दिवि रयिं पिशंगं बहुलं पुरुस्पृहं हरिरेति
कनिक्रदत ९० देवं देवं वः देवं देवं वोऽवसे देवंदेवमभिष्टये देवंदेव
वाजसातये गृणतो देव्या धिया ९१ दिविपृष्ठः दिविपृष्ठो अ

यक्षाम स्यये स्व मृडीकाम वन्तु नः ११ अस्ताविमे मन्तयः सा धं स्ता सः ।
१२ अहयन्ति पूर्व नोमे ऋद्विः आशास्ते न प्रति हर्यन्त्युको मा हरी वहतस्ता
नो अक्कु १८ अनन्तमाते मघवन्न किर्नु नत्वावो २ अस्ति देवता विदा
नः न ज्ञायमानो न शते न जातो या नि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध १९ तरि
न नदिदास भुवने पुत्रेषु छं अतो ज ज्ञ उग्र स्ते ष न्र्म्णाः सद्यो जज्ञानो
नि रिणाति शत्रूनन्नु यं विश्वे मदंत्यूमाः इमा उ त्वा पुरो वसो गिरो वर्धन्तु
या मम पावक वर्णाः शुचयो विपश्चितो भिस्तोमैरनूषत २१ यस्मा
यं यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेव धिपा अरिः तिरश्चिदर्ये रुषमे
पवीर वि तुभ्येत्सो अज्यते रयिः २२ अयं सहस्र अयं सहस्र
मृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे सत्यः सो अस्य महिमा गृणे
शवो यज्ञेषु विप्र राज्ये २३ अदयो भिः सवितः अदब्धेभिः सवितः

22

मे ष्ठं ललामस्वानिं भगनन्नु शर्ध्वं स धं सविता रत्नतमे ४९ अस्मे रुद्रा मे

१३१ हना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषाः यः शंसते स्तुव

ते धायि पज्र इन्द्रज्येष्ठा अस्मां २ अवन्तु देवाः ५० अर्वाञ्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् त्राधं नो देवा नि

जुरो वृकस्य त्राध्वं कर्त्तादवपदो यजत्राः ५१ विश्वे अद्य मरुतो वि

श्व ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्व

मस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ५२ विश्वे देवाः शृणुतेम छं हवं

मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आस

द्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम् ५३ देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञियेभ्यो मृतत्वं

सुवसि भागमुत्तमं आदिद्दामानं सवितर्व्यूर्णुषेनूचीना जीवि

ता मानुषेभ्यः ५४ प्र वायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रयिं विश्ववारं रथप्रां

24

१६१

सो मनीषिणो यज्ञे कृण्वंति विदथेषु धीराः यदपूर्वं यक्षमन्तः प्रजानां
तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २ यत्प्रज्ञानं यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च
यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु यस्मान्न ऋते किंचन कर्म क्रियते तन्मे म
नः शिवसंकल्पमस्तु ३ येनेदम् येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत्परिगृही
तममृतेन सर्वं येन यज्ञस्तायते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्प
मस्तु ४ यस्मिन्नृचः यस्मिन्नृचः साम यजूंषि यस्मिन्प्रतिष्ठिता
रथनाभाविवाराः यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसं
कल्पमस्तु ५ सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान्नेनीयतेभीशुभिर्वा
जिन इव हृत्प्रतिष्ठं यदजिरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ पि
तुंनु पितुंनुस्तोषं महो धर्माणं तविषीम् यस्य त्रितो व्योजसा
वृत्रं विपर्वमर्दयत् ७ अन्विद अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृ
धि क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्रण आयूंषि तारिषः ८ अनु नः अनु नो

26

[illegible]ग्निर्वैश्वानरोबृहन् ज्मयातृधानउजस्तावनोहितोज्योतिषाबाध
तेतमः ९२ इन्द्राग्नीअपात् इन्द्राग्नीअपादियंपूर्वागात्पद्वतीभ्यः हि
त्वीशिरोजिह्वयावावदच्चरित्त्रिंशत्पदान्यक्रमीत् ९३ देवासोहिष्मा
मनवेसमन्यवोविश्वेसाकंसरातयः तेनोअद्यतेअपरंतुचेतुनो
भवन्तुवरिवोविदः ९४ अपाधमत् अपाधमदभिशस्तीरशस्तिहाथे
न्द्रोद्युम्न्याभवत् देवास्तइन्द्रसख्याययेमिरेबृहद्भानोमरुद्गण ९५
प्रवइन्द्रायबृहतेमरुतोब्रह्मार्चत वृत्रंहनतिवृत्रहाशतक्रतुर्वज्रेणे
णशतपर्वणा ९६ अस्येत् अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्ण्यंशवोमदेसु
तस्यविष्णवि अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवंतिपूर्वथा इमाउत्वा
यस्यायमयंसहस्रमृषिःउत्तमः ९७ इतित्रयस्त्रिंशोध्यायः ३३
यज्जाग्रतः यज्जाग्रतोदूरमुदैतिदैवंतदुसुप्तस्यतथैवैति दूरंगमंज्यो
तिषांज्योतिरेकंतन्मेमनःशिवसंकल्पमस्तु १ येन येनकर्माण्यप

तं॥ वर्ष्येपिके आग्रहण्यादिकर्मणि॥ तथा॥ तीर्थस्नानं जपो होमो यवव्रीहितिलादिभिः॥ जातकर्मा
न्त्यकर्माणि नवश्राद्धं तथैव च॥ मघात्रयोदशीश्राद्धं श्राद्धान्यपि च षोडश॥ चंद्रसूर्यग्रहे स्नानं श्राद्धदा
नजपादिकं॥ कार्याणि मलमासेपि नित्यं नैमित्तिकं तथा॥ तीर्थस्नानमिति पूर्वमेव तीर्थागमनप्र
युक्तस्नानं॥ अपूर्वतीर्थयात्राया निषेधात् तथा चोक्तं॥ मलमासेप्यनावृत्ततीर्थयात्रां विवर्जयेदिति॥
नवश्राद्धादीनि च श्राद्धप्रकरणे॥ नैमित्तिकं च पूर्वत्र परत्रोत्पत्तौ यत्र वा यदेव निमित्तसद्भावस्तदेव कार्यं
॥ तथा च गार्ग्यः॥ जातकर्मणि यच्छ्राद्धं नवश्राद्धं तथैव च॥ ग्रह पुंसवनादौ च पूर्वत्र च परत्र चेति॥ अत्र
निमित्तसद्भावस्तन्निरूपणं॥ यत्तु व्यासेनोक्तं॥ श्रौतस्मार्तक्रियायास्तु द्वादशे मासि कीर्तिताः॥ त्रयोद
शे तु ताः सर्वा रात्र्यः परिकीर्तिता इति॥ तत्तु काम्यक्रियापरं पूर्वलिखितवाक्यानुरोधादिति॥ त
था च गृह्यपरिशिष्टे॥ अवषट्कारहोमस्तु पर्व चाग्रयणं तथा॥ मलमासेपि कर्तव्याः काम्या इष्टीर्विवर्जये
दिति॥ अवषट्कारहोमः अग्निहोत्रादिः पर्व दर्शपौर्णमासेष्टिः॥ आग्रयणं नवान्नक्रियमाणेष्टिः॥ अ

श्री॥

वोक्तं नत्रैवा । एकत्र मासाद्दिनयेयदिस्याद्दूर्षेधिकं तत्रपरोधिमासः ॥ त्रयोदशं तु श्रुतिरात्हवेदेवत्तुर्दशः
क्वापि न दृष्टि पूर्व इति ॥ अनयोरसंक्रान्तद्विसंक्रान्तयोमसंस्पर्शकाद्दर्पती इति नामान्तरं ॥ तदुक्तं ॥ दर्शद्व
यंयदेकस्मिन्नारेसंसर्पको न वेत्र ॥ अदर्पती निर्यदेकस्मिन्नान्द्वैसंक्रमो न दा ॥ संसर्पाहर्पतीवेतिहिवि
धावधिमासके ॥ मासौ पूर्वापरौ दुष्टापरपूर्वौ स्तु नावद्दाविति ॥ अधिमासो मलमास इत्यर्थः ॥ अन्यथा
नाधिमासो न वेदेषु मलमासस्तु केवलमिति मन्त्य वचनवचनविरोधापातात् ॥ अत्रच नित्यनैमित्तक
कर्मानुष्ठानमुक्तं तथा वृहस्पतिः ॥ नित्यनैमित्तिके कुर्यात्प्रयतः सन्मालिम्लुचे ॥ तीर्थश्राद्धं गजच्छा
यां प्रेतश्राद्धं तथैव च ॥ इति ॥ नित्यमावाश्यकं तेनात्र काम्यमपि संगृह्यते ॥ अत्र गजछायापदेन
ग्रहोपरागश्च्यते ॥ सैंहिकेयो यदा भानुं ग्रसते पर्व संधिषु ॥ गजच्छाया तु सा प्रोक्ता तत्र श्राद्धं प्रकल्प
येत् इति वचनात् ॥ राहुर्वै हस्ती भूत्वा च भूमसंग्रसनीति श्रुतेश्च ॥ नैमित्तिकपदेन तीर्थश्राद्धादि उच्यत
इत्याहुः ॥ यमः ॥ गर्भे वार्द्धुषिके भृते श्राद्धकर्मणि मासिके ॥ सपिण्डीकरणे नित्ये नाधिमासं विमर्जयेदि

…श्रुतिस्मृ… …श्राद्धंविधेयमितिलक्ष्यते॥ तथाप्येतद्वचनानामतिश

…शक्तस्यामावास्यामात्रमाहिताग्नेश्चशक्तस्यापीतिविशेषः॥ नदर्शेनविनाश्राद्धमाहिताग्नेर्द्विजन्म

नइतिमनुदर्शनात्॥ सकलसाधारणश्चमातृपदाद्यपरपक्षएवेतिव्यवस्था॥ तथाचोक्तं॥ आषाढीमवधिंकृत्वा

यःपक्षःस्यात्तुपंचमः॥ पक्षोपरःसविज्ञेयःकन्यांगच्छतुवानवेति॥ ब्रह्माण्डपुराणे॥ अश्वयुक्कृष्णपक्षे

तुश्राद्धंदेयंदिनेदिने॥ त्रिभागहीनंपक्षंवात्रिभागंत्वर्धमेववेति॥ अत्राश्वयुगितिमासव्यवहारिकं॥ त्रि

भागहीनंपक्षमितिपंचमीमारभ्यत्रिभागंदशमीमारभ्यअर्धमष्टमीमारभ्येतिपक्षचतुष्टयंसंपद्यतेअ

नुष्ठानंचशाखानुसारेण॥ अत्रचतुर्दशीसर्वपक्षेपित्याज्याघातितस्यमृतिदिवसंवर्जयित्वाचतुर्दशी॥ श

स्त्रेणनिहतायेतुतेषांतत्रप्रदीयते॥ श्राद्धमितिशेषः॥ इतियाज्ञवल्क्यवचनात्॥ अत्रकेचित्॥ दिनेदि

नइतिश्रुतेर्यत्रदिनद्वयंपव्याप्तिन्यैकैवतिथिस्तत्रश्राद्धद्वयमेकतिथावेव॥ अतएवकन्यांगतेसवि

तरियान्यहानितुषोडश॥ क्रतुभिस्तानितुल्यानिपितॄणांदत्तमक्षयमितिवचनेभ्यःषोडशत्वमु

प्राश्निस्य दैवनिषिद्धत्वा आदित्यतिरिक्ते काले श्राद्धं विधेयमित्यर्थः॥ व्रीहिपाकश्राद्धं तु शरदि शुक्लपक्षे॰ तथा
च कामधेनौ॰ शुक्लपक्षे नवं धान्यं पक्वं ज्ञात्वा प्रशोभनं॥ गच्छेत् स्वदेवं विधाने नगीतवाद्यपुरःसरः॥ इत्युपक्र
म्य तेन न देवान् पितॄंश्चैव तर्पयेदर्चयेदपीति॥ एवं दैमन्त्रिकसंस्कारार्थमपि श्राद्धं नियतं तदुक्तं ब्रह्मपुराणे
॥ अकृत्वाग्रयणं नैव धान्यजातं द्विजोत्तम राजमाषान् अणूंश्चैव मसूरांश्च विवर्जयेत्॥ आग्रयणं प्रथमागम
न श्राद्धमित्याहुः॥ इदमपि शुक्लपक्षे॥ वृश्चिके पूर्वभागे तु नवान्नं शस्यते बुधैः। उत्तरे क्रियमाणं तु धनुष्येव
कृतं न वेत्॥ धनुषि प्रयुक्तं श्राद्धं मृगनेत्रासुरात्रिषु॥ पितरस्तस्य नश्यंति नवान्नामिषवर्द्धिनः॥ इति वराहपु
राणे निषेधात्॥ इति॥ एतस्य वृश्चिकशुक्लपक्षे करणे मार्गापि कार्यमावश्यकत्वादित्याहुः॥ अथ कृष्णपक्ष
विचारः॥ तत्र च श्रुतिः॥ श्रुतिः पूर्वपक्षो देवानामपरपक्षः पितॄणामिति॥ मनुः॥ यथा चैवापरः पक्षः पूर्वपक्षा
द्विशिष्यते॥ तथाऽपराह्णः पूर्वाह्णात् श्राद्धेषु शस्यते॥ अपरत्वं पक्षस्य शुक्लादि चान्द्रमासाभिप्रायेण। का
नाविदि [illegible] तेन अपरपक्षे श्राद्धं कुर्वीत ऊर्ध्वं वा चतुर्थ्या यदहः संपद्यते तेन दाहारित्यपकृष्य शाके नापि नापरप

ति॰ च॰ श्र॰

१७

यत्तु म्लौ विनास्कृ त्नलेनच॥ वनेदावाग्निनादग्धा उपस [illegible] र्शएवतत्त्वाद्धमि [illegible] अदितया॥ तन्नु [illegible] द्वस्य नित्यत्वात्
आकस्मिकात्रि [illegible] द्व्यविशेषेः॥ वश्रवणादे तस्य कामत्वान्निथ्यं तरेपि विधेयं पूर्णमासी मृतश्राद्धमि
नि [illegible]॥ यस्यतु देवादिनाऽपरपक्षे श्राद्धाभावस्ते दीपमालिकामावास्यायांश्राद्धं विधेयं॥ तदाहत्त
[illegible]॥ येयंदीपान्वितारा जन्नरव्याता पंचदशी तुवि॥ तस्यांदद्यान्नचेद्दत्तं पितॄणांवैमहालये॥ इति
म [illegible] स्यो न्सवस्यालयोमहालयोपरपक्ष इति॥ इत्यपरपक्षनिर्णयः॥ अथप्रसंगादपरपक्षान्तर्गत शस्त्र
हताज्ञेयास्तेषांशस्त्रा चतुर्दशी॥ श्राद्धनिर्णयः॥ तत्रमनुः॥ सर्पैर्व्याघ्रैश्च कुंजरैर्हतावज्रैर्गजै र्दूकैः॥ पक्षि
मत्स्यमृगैःशृंगिनखिदंष्ट्रिनरैस्तथा॥ तेनुशस्त्रहताज्ञेयास्तेषांशस्त्राचतुर्दशी॥ मरीचिः॥ विषशस्त्रश्वपदा
हितिर्यग्ब्राह्मणघातिनां॥ चतुर्दश्यां क्रियाकार्या अन्येषांतुविगर्हिता॥ घातिनां हतानामित्यर्थे आर्षःप्र
योगः घातोयेषांते घातिनं इति वा क्रिया श्राद्धं मारण्यः॥ मृत्काष्ठोपललोहाग्निविद्युज्ज्वालाविषादिभिः
नखिदंष्ट्रिहतायेतु तेषांशस्त्राचतुर्दशी॥ सूतःप्रमादाद्येम्रियंते चमृत्युनाकुत्सितेन वैः वातहस्त्याहता

श्री:॥

१८

६

पपद्यते इत्याहुः॥ अपरे तु पूर्णमासीमारभ्य षोडशत्वेन तदा तस्मात् पूर्णिमाप्रभृति तिनस्माच्छ्राद्धं कुर्यात् द्विजद्ध
णः॥ दिने दिने यज्ञफलं लभते नरः श्राद्धकृन्नरः॥ इत्याहुः॥ इदं तु न विचारसहं पूर्णिमायाः पञ्चदशीत्वेनामाद
यःपरपक्षत्वानुपपत्तेः॥ सूतवचनं पूर्णिमायाः सामान्यतः एव श्राद्धकालत्वाभिप्रायेण॥ न त्वपरपक्षान्तर्ग
तत्वेन विरोधादित्याहुः॥ इतरे तु शुक्लप्रतिपदामारभ्य षोडशत्वं तस्याप्यपक्षीणत्वत्वेन तन्मध्ये गणना
अत एव देवलः अहः षोडशकं चैव शुक्लप्रतिपदामारभ्य इत्याहुः॥ मध्यदेशीयास्तु॥ आ द्वादश्या न
चेपि सत्यादसंज्ञायां तिथौ श्राद्धमाचरंति॥ यदहः संपद्यते तदहर्ब्राह्मणदपि श्राद्धमस्तीति कात्यायनस्मृ
तात्॥ इदं च काम्यं॥ अकरणे निन्दाश्रवणाभावात्॥ मातृपितृपिण्डदाने च नवम्यां माचरंति पठंति च
...श्राद्धमेव मातृणां श्राद्धं कन्यागते रवौ॥ नवम्यां हि प्रदातव्यं कुलवृद्धवरायन इति॥ सर्वासामिति
...यन... वचनं॥ अत्र च॥ मातृमरणानन्तरमेव सपत्नीमातृपिण्डाद्यधिकारा मातृमु
...िन ... दिनि तेयं॥ यत्तु पूर्णमासी तस्य माद्यपदपूर्ण... मासा

याहतन कालस्यौत्र चा दिति॥ अ... तिनिर्णयः॥ संक्रांतिस्वरूपं... सूर्यस्य राश्यंतरगमनं तच्छिन्नः
कालविशेषः ... नाविपियोगः॥ अयोगः तत्कालस्य सूक्ष्मतरत्वेन स्नानाद्यनुपपत्तावपि तत्सन्निहित
नाडीषु स्नानदानादि याग्याः सन्निहितानाड्य इत्यादि वचनाद्॥ संक्रांतिसमयः सूक्ष्मो दुर्ज्ञेयः पिशितेक्षणैः
तद्योगा... ऽप्यधश्चोर्ध्वं त्रिंशन्नाड्यः पवित्रका इति वृद्धवशिष्ठवचनाच्चेति॥ सा च मेषादिभेदाद्द्वादशभेदा॥ पु
नरयनविषुवविष्णुपदीषडशीतिरूपसंज्ञाचतुष्टयादथानरविभागेन चतुर्द्धा॥ तत्र मकरकर्क्कौ वुदग्दक्षिणा
यनौ तुलामेषौ विषुवौ वृषवृश्चिककुंभसिंहा विष्णुपद्यः धनुर्मिथुनकन्यामीनाः षडशीतयः॥ तथा च वृद्धव
शिष्ठः॥ अयने द्वे विषुवे द्वे चतस्रः षडशीतयः॥ चतस्रो विष्णुपद्यश्च संक्रांत्यो द्वादश स्मृता इति॥ मृगकर्क
टसंक्रांती द्वे उदग्दक्षिणायने॥ विषुवे द्वे तुलामेषौ गोलमध्यगते तथापरा इति॥ मृगो मकरः॥ गोलं चलनं च कं
वारासिः एनाखरव्यादिवारयोगात् घोरादिपदवाच्यानवंति॥ यदुक्तं रत्नमालायां॥ घोरा रवौ ध्वांक्ष्यमृतघु
वे च संक्रांतिरारे च महोदरीस्यात्॥ मन्दाकिनी ज्ञे च गुरौ च मन्दा मिश्रा च शुक्रे राक्षसि मर्कपुत्रे॥ ...संफ

लं तत्रैव॥ धात्री वैश्यान्त्यजस्वयति मंदोदर्यलं चौरसार्थं घोरा मूर्द्धानथ नरपतीनेव मन्दाकिनी ।सा। मन्दा-
ख्या वह्निज्वरगलं मिश्रकाख्या पशूंश्च चण्डालानां घ्नन्ति मखिलां राक्षसीं संहिता नाव इति॥ अथ वि
शेषः॥ तत्र दिनसंक्रमणे॥ कर्कटे पूर्वास्त्रिंशन्मकरे परा विंशतिनाड्यः पुण्या इति व्यवस्था। अतीतानागते
पुण्ये द्वे उदग्दक्षिणायने। त्रिंशत्कर्कटके नाड्यो मकरे विंशतिः परेति॥ इति वशिष्ठवचनात्। तुलामेष
यास्तु प्राक्पश्चादपि दश दश नाड्यः॥ तथा च स एव। वर्तमाने तुलामेषे नाड्यस्तूभयतो दश॥ वृषवृश्चि
ककुंभसिंहेषु प्राक्पश्चात् षोडश नाड्यः॥ तथा च स एव॥ पुण्यायां विष्णुपद्यां तु प्राक्पश्चादपि षोडश
[illegible]कर कन्या मीनेषु परतः षष्टिनाड्यः पुण्याः तथा च स एव। षडशीत्यां व्यतीतायां षष्टिरुक्तास्तु ना
[illegible] इति॥ अत्र केचित्॥ षडशीतिसंक्रान्तीनामितरसंक्रान्त्यपेक्षया वैलक्षण्यमानान्ना ज्ञानस्मरणाम
[illegible]केन [illegible] तथा च पंचदश प्रत्येकं समस्तमद्यतत्त्वान्तु॥ अन्ये तु। एतासामेवैलक्षण्ये दोषाभावात्सत्ये
[illegible] विषुवायनसंक्रान्त्योः [illegible] तेविषुवायनयोरितरापेक्षिकवैलक्षण्यबोधकदेवीपुराण

ते० कृ०

10

विरोधात्तस्य क्वचित्त्वेनार्थसंदेहाभावात् तथ्या विष्णुपदीष्वपि अर्काद्या दपि षोडशेति सर्वासामेव षोड
श[illegible] पुण्यत्वापत्तिः तस्मादेतद्व्याख्यानस्यासांदृष्टिकत्वात्तस्यैकमेव वषष्टिनाड्यः पुण्या इत्यादयः न
[illegible] क्रान्तिसमयः सूक्ष्मो दुर्ज्ञेयः पिशितेक्षणैः॥ तद्योगाच्चाप्यधश्चोर्द्ध्वं त्रिंशन्नाड्यः पवित्रका इति वसि
[illegible]ष्ठेन सर्वासां त्रिंशन्नाड्यः पवित्रा इति प्रतिपादयता दशषोडशादिनाडी पुण्यत्व प्रतिपादकवाक्या
नां विरोध इति वाच्यं पुण्यतारतम्य प्रतिपादनपरत्वेनाविरोधात् न एव अर्द्धः संक्रमणे पुण्यमहः कृत्स्नं प्र
कीर्तितं॥ तदह पुण्यमिच्छंति गार्ग्यगालवगोतमा इत्यादि कमपि न दोषमावहन्तीति॥ रात्रिसंक्रमणे तु
व्यवस्था॥ तत्र वृद्धवशिष्ठः॥ रात्रौ संक्रमणे पुण्यं दिनार्द्धं स्नानदानयोः। अर्द्धरात्रादधस्तस्मिन्मध्याह्न
स्योपरि क्रिया। उर्द्ध्वं संक्रमणे चोर्द्ध्वमुदयात्प्रहरद्वयमिति॥ अर्द्धरात्रादर्वाक् संक्रमणे पूर्वदिने मध्याह्नो
परि पुण्यकालः॥ अर्द्धरात्रादूर्द्ध्वं परदिने मध्याह्न पर्यन्तं तदित्यर्थः॥ अर्द्धरात्रे तु विशेषः तथा देवयानिव
शिष्ठः॥ पूर्णे चैवार्द्धरात्रे तु यदा संक्रमते रविः। तदा दिनद्वयं पुण्यं मुक्त्वा मकरकर्कटाविति॥ तत्र चापि कि

कृ०

१००

दे॰ध॰श्रु॰

पदीषुवेति॥शातातपोपि॥रविसंक्रमणे पुण्ये न स्नायाद्यदि मानवः॥सप्तजन्मनि रोगी स्याद्दुःखभा
गी च जायत इति॥तथा॥संक्रान्तौ यानि दत्तानि हव्यकव्यानि मानवैः॥तानि नित्यं ददात्यर्कः सप्तजन्मसु निश्चि
तमिति॥इति संक्षेपः॥अथ संक्रान्तिनिर्णयानन्तरं संक्रान्तिप्रसक्त्या मलमासं चैव प्रसंगान्मलमासनिर्ण
यः॥तत्र संक्रान्तिरहितमाससंक्रान्तिद्वययुक्तमासान्यतरमासत्वं मलमासत्वं च उक्तं॥यस्मिन्मासि न संक्रा
न्तिः संक्रान्तिद्वयमेव वा॥मलमासः स विज्ञेयो मासः स्यात्तु त्रयोदश इति॥ज्योतिःशास्त्रे॥दिवसस्य हरत्यर्कः
षष्टिभागमृतौ ततः॥करोत्येकमहश्छेदं तथैवैकं च चन्द्रमाः॥एवमर्द्धतृतीयानां मासानामधिमासकः॥अयम
र्थः॥दिवसस्याहोरात्रस्य षष्टिभागं दण्डमात्रं रविर्हरति न लंघयति एवं चन्द्रोपि॥तथा च प्रत्येकं षष्टिदिना
त्मकेषु ऋतुषु सूर्यश्चन्द्रमाश्च॥दिनद्वयस्याकर्षणात् ऋतुषु द्वादशाहानि निलंघ्यंते एवं सार्द्ध वर्षद्वयेन
त्रिंशद्दिनानि लंघ्यंते स एव मलमास इति॥लघुहारीतः॥इन्द्राग्नी यत्र हूयेते मासादिः स प्रकीर्तितः॥अ
ग्नीषोमौ स्मृतौ मध्ये समाप्तौ पितृसोमकौ॥तमतिक्रम्य तु यदा रविर्गच्छेत्कदाचन॥आद्यो मलिम्लुचो ज्ञेयो

श्री॥

तत

उक्तन्यायं स्वप्नेऽप्यतिदिशति तथेति । तथा स्वप्न इति यथा जागरणे वैचित्र्याद्विषयाणां भेद एकरूपत्वात्सं-
विदोऽभेदश्च तथात्रैवं प्रकारेण स्वप्नेऽपि करणेषु जागरितसंस्कारजः प्रत्ययः स्वप्न इत्युक्तलक्ष-
णायां स्वप्नावस्थायामपि विषया एव भिन्ना न संविदिति ननु यदि स्वप्नजागरयोरेकैकस्मा-
द्विषयसंविदोर्भेदाभेदौ तर्हि स्वप्नजागर इति भेदव्यवहारः किंनिमित्तक इत्याशंक्याह

तथा स्वप्नेऽत्र वेद्यं तु न स्थिरं जागरे स्थिरं ।
तद्भेदोऽतस्तयोः संविदेकरूपा न भिद्यते ॥५॥

अत्र वेद्यं त्विति अत्र स्वप्ने वेद्यं परिदृश्यमानं वस्तुजातं न स्थिरं न स्थायि प्रतीतिमात्रशरीर-
त्वात् जागरे तु परिदृश्यमानं वस्तुजातं स्थिरं स्थायि कालान्तरेऽपि दृष्टं योग्यत्वादतः स्थिरास्थिर-
विषयत्वलक्षणवैलक्षण्यात् तद्भेदस्तयोः स्वप्नजागरयोर्भेद इत्यर्थः ननु स्वप्नजागरयोर्भेदहेतोर्वि-
[illegible]रपि भेदः स्यादित्याशंक्याह तयोरिति तयोः संविदेकरूपा न भिद्यत इति एकरूपतिहेतुग

पं०५

॥छ॥ इति श्रुतेरविद्यावशगो विद्यायां प्रतिबिंबत्वेनास्थितः तत्परितं अलके चिदाभासाख्यो जीवः स्या
त्सं च तद्वैचित्र्यात्तस्याज्ञ विद्याया उपाधिभूताया वैचित्र्याद्विचित्रतारतम्यादनेकप्रकारो
देवतिर्यगादिभेदेन विविधो भवतीत्यर्थः यथा मुंजादिषीकेवमात्मा बुद्ध्या समुद्धृतः शरी
रत्रितयाद्धीरैः परं ब्रह्मैव जायते तत्र शरीरत्रितयाद्विवेचितस्य जीवस्य परब्रह्मत्वं

अविद्यावशगस्त्वन्यस्तद्वैचित्र्यादनेकधा॥
सा कारणं शरीरं स्यात्प्राज्ञस्तत्राभिमानवान्॥

त्यर्थः तत्र तानि कानि त्रीणि शरीराणि तदुपाधिको वा जीवः किंरूपो भवतीत्याकांक्षायामाह
तस्यैव कर्मणो एवमुत्पादयति सा कारणमित्यादिना साविद्या कारणं शरीरं स्थूलसूक्ष्म
शरीरादिकारणभूतत्वात्तस्या विशेषत्वात् कारणमुपचारात् प्रीणयति तत्त्वज्ञानेनन
श्यतीति चेति शरीरं स्यात् तत्र कारणशरीरेऽभिमानवान् तादात्म्याध्यासेनाहमित्यभिमानवा

अनेकधा अनेकप्रकारैः गतागम्येषु अतीतानागतामिषु मासेषु चैत्रादिषु अब्देषु प्रभवादिषु युगेषु कृतादिषु कल्पेषु ब्राह्मादिषु च ज्ञानस्याभेद एवेत्यर्थः संविद एकत्वे समर्थने फलमाह नोदेतीति यतः संविदेकातो नोदेति नोत्पद्यते नास्तमेति न विनश्यति च अस्या उत्पत्तिविनाशरूपौ रहितैः स्वोत्पत्तेः प्रागभावस्यैव गृहीतुमकालान्तरं सं

मासाब्दयुगकल्पेषु गतागम्येष्वनेकधा नोदेति नास्तमेत्येका संविदेषा स्वयंप्रभा ॥७॥

विदं तत्स्वभावात् इति भावः ननु संविदं तत्स्वभावे ग्राहकाभावात् तत्साधकाभावे जगदान्ध्यं प्रसज्येत इत्यत आह एषेति अयं स्वप्रभा: संविदस्य प्रकाशमभ्युपगमहित्तिकाभावे ह्यत्वेतनि अपरोक्षत्वात् व्यतिरेके घटवत् न चायं विरुद्धधर्मा सिद्धे हेतोः संविदः स्वविषयत्वे कर्मकर्तृत्वविरोधात् स्वविषयत्वेनैव स्पष्टानावगततः स्वप्रकाशकत्वेन भासमानाकृपः संविदः स्वकर्मभासकत्वसंभवा

पं ॥२॥

तस्यानुभवस्य स्वविषयादज्ञानाद्भेदं बोधांतराद्भेदं चाह श्लोकार्धं सबोध इति सबोधः सौषुप्ता
ज्ञानानुभवः विषयादज्ञानाद्भिन्नः एवमनुभवत्वं महतिनि बोधत्वाद्दृष्टबोधवत् बोधांतरात्मि
यनेबोधत्वान्न स्वबोधवत् कर्मिन्नकथप्पन्न कृत्स्नाय मन्यज्ञाप्यतिष्ठिष्ठति एवमिवस्वादिना स्था

सबोधो विषयाद्भिन्नो न बोधात्स्वबोधवत्
एवं स्थानत्रयेप्येका संवित्तद्दिनांतरे ॥६॥

तत्रयेति एकदिनवर्त्तिजाग्रत्स्वप्नसुषुप्तित्रयेपि संविदेकैव सैकत्वकं सावधारणमित्ति
न्यायात् तद्दिनांतरेइति पश्चिकास्मिन् दिवसे अवस्थात्रयेपि ज्ञानस्याभेदः एवमन्
न्यस्मिन्नपि दिवसे ॥६॥

दुरत्यय तत्प्रतीजनेमोदः नबोधरूपां
आवांतरमौ एता कज्ञानात् ...न बोधरूपा

दुरन्तभवकांतारप्रयोजनकप्रपंचदुःखसंबंधपारं प्रतिजानीते तस्यादेति तस्य गुरोः पादा
वेवांवुरुहेकमले जपो द्वंद्वंतस्य सेवया परिचर्यया स्तुतिनमस्कारादिना एक
निर्मलरागादिरहितं चेतो अंतःकरणं येषां ते तथोक्तास्तेषां दुःखबोधापनोदनेन तत्त्व

तत्त्वार्थं गुरुरूहंद्वसेवानिर्मलचेतसां
दुःखबोधापत्तत्त्वस्य विवेकं विधिपने॥२॥

त्वज्ञानोत्पादनायाऽन्यं वक्ष्यमानप्रकारस्तत्त्वस्यानारोपितस्वरूपस्य त्वंडं सच्चिदानंद
महावाक्येन लक्ष्यत इति वक्ष्यमानस्य विवेकआरोपितानां च कोशादितन्ज्ञानेनो वि
वेचयं विविधिपदेक्रियतेतत्पर्यः॥२॥

तावा ॥ यउकुलम ...वामद...

वोयुष्माभिः कयावृत्त्यावर्तितंदेहवृत्तिः कृताकानिचतीर्थानिसेवितानि ९ भवन्तोचतीर्थाटन

किंतीर्थान्यथहार्थमित्याह भवद्विधाइति मलिनजनसंपर्केणतीर्थानिमलिनानिसंति संतःपुनःस्व

येतीर्थीकुर्वंति स्वांतेमनः तत्रस्थेनस्वस्वांतःस्थितेनेतिवा ९ अपिकिंसुखमासतेभवद्भिः कापिदृष्टाः श्रु

कयावृत्त्यावर्तितंवश्चरद्भिः क्षितिमंडले तीर्थानिक्षेत्रमुख्यानिसेवितानीहभूतले ९

भवद्विधाभागवतास्तीर्थीभूताः स्वयंविभो तीर्थीकुर्वंतितीर्थानिस्वांतःस्थेनगदाभृ

ता ९ अपिनः सुहृदस्तातबांधवाः कृष्णदेवताः दृष्टाः श्रुतावायादवः स्वपुर्यांसु

खमासते ११ इत्युक्तोधर्मराजेनसर्वंतत्समवर्णयत् यथानुभूतंक्रमशोविनायदुकु

लक्षयम् १२ नन्वप्रियंदुर्विषहंनृणांस्वयमुपस्थितं नावेदयत्सकरुणोदुःखितान्द्रष्टु

मक्षमः १३ कंचित्कालमथावात्सीत्सत्कृतोदेववत्सुखं भ्रातुर्ज्येष्ठस्यश्रेयस्कृत्सर्वेषां

प्रीतिमावहन् १४

नावा ११ यदुकुलक्षयमप्रियमित्येकारणमाह नन्विति १३ श्रेयस्कृत् ततस्यपि

...देवायनमः श्रीकृष्णायनमः ॥